

Regionalni posvet s verskimi skupnostmi in cerkvami o Pobudi za ustanovitev REKOM

Sarajevo, BiH, 4. november 2010

Regionalni posvet s predstavniki verskih skupnosti in cerkev sta organizirala združenje *BH novinarji* in Center za informativno-pravno pomoč, oba člana Koalicije za REKOM iz BiH. Srečanja se je udeležilo 51 oseb – cerkveni dostojanstveniki, predstavniki verskih skupnosti, nevladnih organizacij in akademskih institucij. Med udeleženci so bili tudi opazovalci iz veleposlaništev Makedonije in Hrvaške ter iz mednarodnih organizacij – UNDP, Misije OSCE v BiH, Delegacije Evropske komisije v BiH.

Zaradi organizacijskega spodrseljaja se posveta niso udeležili predstavniki s Kosova in tudi ne predstavniki SPC iz Srbije in s Kosova ter Katoliške cerkve iz Hrvaške. Organizator je bil prisiljen zaprositi predstavnika ČPC metropolita Mihaila, da se zaradi pogojevanja predstavnikov SPC in Katoliške cerkve ne udeleži srečanja. Med razpravo je prevladovala podpora ustanovitvi REKOM, potekala pa je v izredno strpnem duhu in dobrem, konstruktivnem ozračju, kar govori o resnični potrebi cerkev in verskih skupnosti, da sodelujejo pri tem procesu. Mediji so pokazali veliko zanimanje za posvet, ki ga je spremljalo več kot 20 novinarjev iz cele regije. RTS in dnevnik Blic sta poslala ekipi iz Beograda, iz Hrvaške pa portal Križ življenja.

Pregled predlogov, mnenj in priporočil

Ali imamo moči za pretresljive izpovedi drugih? Tudi srbske rane bolijo.

...med njimi je bilo visoko suho dekle z amputirano levo nogo, ki je vso v potu poskušalo narediti prve korake. Globoko me je pretresel dekletov trpeči obraz. Takrat sem dojel, da tudi srbske rane bolijo. Ponavljam, tudi srbske rane bolijo. Zato je potrebna in zaželena Regionalna komisija za ugotavljanje dejstev o vojnih zločinih in drugih hudih kršitvah človekovih pravic v državah, ki so nastale po osamosvojitvi od nekdanje Jugoslavije. Zlasti je potrebna sorodstvu ubitih in pogrešanih iz vseh treh narodov v Bosni in Hercegovini. (...) Ali imamo dovolj spoštovanja in potrpljenja, da poslušamo izpovedi drugih o pretresljivi resnici, o zadnjih dnevih njihovih masakriranih in pogrešanih? (monsignor Mato Zovkić, Vrhbosanska nadškofija, BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Spoštovanje resnice in pravičnosti je pogoj za podporo REKOM.

Islamska skupnost bo sodelovala pri vseh projektih, kakršen je REKOM, če bosta spoštovani resnica in pravičnost glede:

- 1. priznavanja genocida po zgledu na Meddržavno sodišče, to pa pomeni zakonsko prepoved zanikanja genocida, kot je ozakonjena prepoved zanikanja holokavsta,*
- 2. izročitev vseh osumljencev za vojne zločine, kot sta to Ratko Mladić in Goran Hadžić, sodišču v Haagu,*

3. nadomestilo žrtvam genocida za povzročeno duševno bolečino in gmotno škodo, genocida, ki so ga še posebej doživeli muslimani, Bošnjaki po vsej Bosni in Hercegovini, zlasti pa v Srebrenici. (Husein ef. Smajić, muftija sarajevski, BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Čas je, da se sestanejo verski poglavarji.

Danes se sestajata predsednik Tadić in hrvaški predsednik. Potrebni pa so trojni sestanki, tudi z bosanskim predsednikom. To bi vsem nekaj pomenilo, seveda pa tudi širše. Srečati bi se morali tudi verski vodje, res pa je, da se patriarh Irinej še ni srečal ne z zagrebškim nadškofom ne z reis-el-ulemom... Potrebna so tudi ta srečanja. V današnjem svetu simbolika veliko pomeni. (...) Živica Tucić, verski analitik, Verska informativna agencija, Beograd, Srbija, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Na vrsti je nadaljnja graditev REKOM. Priznati moramo resnico o drugem.

In zdaj to vprašanje, kakšen naj bo odnos do teh nedolžnih žrtev? Kajti če je kdo sam prosil za kakšen ideal, postavil svoje življenje na kocko, ga lahko spoštujemo kot tistega, ki žrtvuje svoje življenje, vprašati pa se je treba, kakšne so posledice tokrat za tiste, ki so nedolžni. In ti so žrtve, celo zlorabljene v smislu preštevanja, skrivanja itd. Zato mislim, da je drugi korak predvsem in vedno prava resnica...

... vidim, predlaga se in sprejema Statut dela REKOM, kar je vsekakor korak dalje od same deklaracije... In zato je zelo pomemben prispevek krščanskih cerkev, teologije zveličanja, k osvoboditvi in na koncu k spravi. Priznati moramo svojo resnico, priznati resnico o drugem in na tej resnici graditi tudi svoje kesanje... Mislim, da je čas za delo v REKOM, zdaj že čas graditve, ne pa samo iskanja, kako graditi. (Andrija Kopilović, Teološko katehetski inštitut v Subotici, Srbija, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Ugotavljanje dejstev ima zdravilen učinek.

Ugotavljanje dejstev o trpljenju in zločinih ima pomemben, zdravilen učinek. Prošnje za odpuščanje, odnos do lastnih hudodelstev, žgoč spomin na trpljenje in pozaba, slepota za trpljenje drugega. Hvaležnost REKOM, ker ne zanemarja vloge religij pri usposabljanju ljudi za resnico, pravičnost in spravo... v veri ostajamo budni za trpljenje drugega in s tem angažirani za ustvarjanje boljšega sveta. (Sporočilo fra Mije Džolana, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Vsak narod se mora soočiti s svojimi hudodelstvi.

... Zbiranje dejstev je mučno, a zelo pomembno delo. Pomembno je to ozračje, da se o tem govori. Da se vsak sooči s svojimi hudodelstvi, vsak narod. Zelo pomembno je, da se razvije zavest, da to tebi samemu ni dobro... Ljudem je treba dati tudi pravico, da ne govorijo... (Boško Tošović, v imenu Dabrobosanske metropolije, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Najprej bi bilo treba ustanoviti nacionalno komisijo, potem pa bi šli na višjo, regionalno raven.

Nihče več ne izpodbija bolečine drugega, nihče več ne izpodbija žrtev... Regionalna raven REKOM deluje po sistemu, kot da je bila vojna regionalna. Jaz bi jo opredelil kot nekoliko drugačno. Zame je nekako ustrežnejše delovanje in ustanavljanje neke nacionalne državne organizacije, to je nekaj, kar morda Bosna in Hercegovina bolj potrebuje kot pa Hrvaška in Srbija. Nacionalna organizacija, v kateri bi se mi sami soočili s seboj, potem pa šli s te nižje stopnje na neko višjo, na regionalno. Bistveno pa je načelo, da se ne pozabi nobena žrtev... Dajte, pogledjmo dejstva in spregovorimo o njih, bodimo iskreni...

Žrtev ima ime in priimek in REKOM ali katerakoli druga organizacija, ki se s tem ukvarja, mora narediti popis. Pomembno je tudi, da ima ime in priimek žrtev. (Vanja Jovanović, paroh Stare cerkve v Sarajevu, BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Predstavnik protestantskih skupnosti bi se moral ob podpori Medreligijskega sveta v BiH udeleževati takih dogodkov.

Verska trojka ali četvorka v Medreligijskem svetu bi morala podpreti to idejo, da bi se en predstavnik vseh protestantskih skupnosti udeleževal takih dogodkov. (Radivoje Kostadinović, Krščanska adventistična cerkev v BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Pobudo za REKOM je treba razumeti kot reševanje žrtev iz situacije, njihovo zdravljenje.

Pozitiven potencial religij za mir je neizčrpen, če jih izvzamemo iz politične manipulacije. Priporočil bi REKOM, naj gre tja, kjer religije delujejo kot verske skupnosti, kot proizvajalci notranje moči, duhovnosti, smisla, religijskih proizvodov. (...) Priporočam, naj se v vseh definicijah REKOM bolj poudarja graditev zdrave družbe, sprava, načelo človeške družbe sveta, da bi naredili normalno družbo. (...) Osnovno priporočilo je, da je treba pobudo za REKOM razumeti kot reševanje žrtev iz situacije, njihovo zdravljenje. (fra Ivo Marković, Interreligijska služba Oči u oči (Iz oči v oči), BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

REKOM mora narediti poseben načrt za vsako območje.

Kot verske skupnosti ne smemo prikrivati zločincev ne glede na to, v čigavem dvorišču in v čigavi hiši se nahajajo. Mislim, da morajo imeti tukaj verske skupnosti pozitivno vlogo ne glede na to, za kakšen ideal gre, kajti če je kdo komu vzela življenje ali uničil kakšno družino, se moramo truditi, da ga dosežeta tako božja kot človeška pravičnost. S tem da bo prišla sprava (...) Za vsako območje je treba narediti poseben načrt, ki bo v sklopu Statuta REKOM. In izvajati se mora glede na pogoje, pod katerimi je potekal določen dogodek, ki je imel za posledico žrtve... (protojerej Stavrofor Dragi Kostadinovski, arhijerejski namestnik, Makedonska pravoslavna cerkev, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Potrebno je interdisciplinarno bogoslovsko izhodišče o vzrokih in posledicah vojne.

V Beogradu sem predlagal, naj se oblikuje neko interdisciplinarno bogoslovsko izhodišče, ki bi se v okviru svojega diskurza ukvarjalo z vzroki in posledicami spopadov v nekdanji Jugoslaviji. Izhodišče, ki bi se ukvarjalo s tako imenovano kontekstualno politično teologijo, ki postavlja bistveno antropološko vprašanje – kje je bil človek na moriščih nekdanje Jugoslavije in kam je izginil Bog v takem človeku. (Nikola Knežević, Protestantsko-teološka fakulteta v Novem Sadu, Srbija, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Od verskih skupnosti se pričakuje, da bodo med verniki širile informacije o Pobudi za REKOM, manj pa zagovarjale verske vodje.

Verske skupnosti in cerkve naj bi bile občutljive za to temo, sprejemale naj bi informacijo in jo širile dalje. Veliko manj je treba pričakovati v smislu zagovarjanja, jaz bi se veliko bolj oprla na versko identiteto samih verskih vodij in tistih znotraj verskih skupnosti. Mislim, da je važno, da REKOM računa na vernike, da računa na to, da obstajajo tisti, ki jim je predvsem pomemben bog in da bodo zato podprli vsako tako pobudo. (Amra Pandžo, Združenje za dialog v družini in družbi Mali koraci (Majhni koraki), BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Ne smemo delati razlike med velikimi in majhnimi zločini.

... delitev na velike in majhne zločine, da ni tveganja, da bodo pozabljeni in zapostavljeni; tu gre za izgon in torturo več kot dvajset tisoč ljudi na Pešteri, ki so v času Miloševićevega režima doživeli najhujše oblike mučenja. Mislim, da je taka pobuda posebno pomembna in lahko računate na Islamsko skupnost v Srbiji, na vse naše zmogljivosti in resurse, na naše sodelovanje, storili bomo, kar se le da, da bo čim več tega dostopno. (Muamer Zukorlić, predsednik Mešihata Islamske verske skupnosti v Srbiji, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Pripravljeni smo, da v REKOM storimo vse, da bi žrtve dobile zadoščenje.

Pripravljeni smo, da v Pobudi za REKOM storimo nekaj dobrega, da bi se žrtve dobro počutile in dobile zadoščenje, kot jim gre. (Skender ef. Buzaku, Islamska verska skupnost v Makedoniji, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

REKOM mora zbrati dovolj dejstev, da bodo zgodovinarji napisali splošno sprejemljivo zgodovino.

Mislim, da morajo verske skupnosti postati del fronte, ki naj bi jo oblikovala REKOM, ne pa da bi bila samo komisija. Fronte, ki bo opogumljala vernike in jim omogočila, da bodo vse, kar vedo o resnici, neposredno prenesli ljudem, ki bodo zbirali te podatke. Zelo pomembno vprašanje pa je, kaj cerkve in verske skupnosti pričakujejo od REKOM. (...) REKOM naj ne opredeljuje značaja vojne, naj jo artikulira, naj se ukvarja z zbiranjem dejstev in informacij, potrebnih bodočim rodovom,

zgodovinarjem, ljudem, ki bodo napisali splošno sprejemljivo zgodovino tega območja. Govorim o celotni regiji. Da zbere zadostno bazo podatkov, ki bo jutri relevantna, da bodo zgodovinarji pisali splošno sprejemljivo zgodovino. (Boris Kožemjakin, Židovska skupnost v BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Pri vernikih je treba ustvarjati emocionalen pristop in ozračje, ki bo omogočilo skupno življenje.

Odkopavanje množičnih grobišč, omenjanje zločinov... Tu je naša vloga kot duhovnikov, kot pastirjev, ustvarjati je treba vzdušje in ozračje, da to ne bo klic po maščevanju... Razvijati je torej treba čut za konkretizacijo stvari, pa tudi čut za odpuščanje in vzajemno življenje. (Danilo Pavlović, duhovnik v samostanu v Žitomisliću, BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Podpora delu REKOM ne pomeni pooblastila.

Če smo podprli to delo, še ne pomeni, da smo dali pooblastilo. Pripravil bom poročilo in gledal bom, da bi dobil kakšno stališče od cerkve. Ne verjamem, da bo kdo sedaj dobil pooblastilo. In tudi ne mislim, da bi REKOM morala imeti ambicijo, da tolmači to besedilo, temveč bolj da podpre te procese. (Boško Tošović, Dabrobosanska metropolija, BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Potreben je vsaj minimum skupne resnice.

Za nadaljnje procese v regiji in v državah v njej je potreben vsaj minimum skupne resnice. Jasno je torej, kaj je potrebno in za to si je treba prizadevati... Mislim, da ljudje zdaj spoznavaajo, da je potreben konsenz glede določenega dela resnice, da bi se na teh prostorih lahko normalno živelo. In menim, da obstaja zadostna količina pozitivne energije za mobilizacijo, da se to stori. (fra Ivo Marković, Interreligijska služba Oči u oči (Iz oči v oči), BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Naš največji potencial je ustvarjati med verniki dobro ozračje za komisijo.

Mislim, da smo malo pozabili, da kot verniki, to pa je eden največjih potencialov, lahko ustvarimo dobro ozračje med verniki. (Jakob Pfeifer, župnik v Odžacih, Srbija, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Podpora REKOM z molitvijo

V Beogradu sem predlagala, da Pobudo za REKOM podpremo na naš verniški način – z molitvijo za žrtve. Dodala bi še, da se moramo moliti tudi za storilce zločinov. (Marijana Ajzenkol, Medreligijski center, Beograd, Srbija, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Elemente za spravo z veroukom vgraditi v vzgojni program.

Za to je potrebna tista notranja energija, ki se lahko z veroukom vgradi v vzgojni program. Izpeljane so raziskave o tem, kolikšne so možnosti v šolskem verouku za vzgojo za spravo, za zavzemanje stališč do nasilja oziroma nenasilja. Rezultati so več kot porazni, skoraj nikakršni (...) Vzgoja za spravo, vzgoja biti pripravljen za spravo je nekaj, na čemer bi... če bi se ta dejstva lahko izkoristila. Brez tega bo ta projekt propadel. (Marko Antonio Brkić, Medreligijski inštitut BiH, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)

Mislim, da ima veroučitelj veliko vlogo. Ali lahko učenec vpraša veroučitelja, kdo so baptisti? Takoj bo dobil odgovor – joj, to so sektaši, sploh ne omenjajte. Ali pa, kdo so mislimani? (...) Pomeni, da morajo biti veroučitelji sposobni pojasniti, kaj je kaj, ne smejo biti vir dezinformacij. (...) Veroučitelji morajo imeti več raznih srečanj in forumov kot vse verske skupnosti. To je zelo pomembno, kajti mi ustvarjamo nove rodove in jim prenašamo informacije, da tisti drugi, ki drugače veruje, ki ima drugačne praznike, ni manj vreden, ni nedostojen našega druženja in pozornosti. To je veliko vprašanje in nisem prepričan, da so veroučitelji na teh prostorih dovolj izobraženi. Isto velja tudi za učbenike verouka in zgodovine... (Živica Tucić, verski analitik, Verska informativna agencija, Beograd, Srbija, Regionalni posvet z verskimi skupnostmi in cerkvami, Sarajevo, BiH, 4. november 2010)